

IRONIA I PACTES DE LECTURA
GONÇAL LÓPEZ-PAMPLÓ
Grup de Literatura Catalana Contemporània-UV

Amb això, se li planteja també a la interpretació una altra tasca: en comptes de desxifrar el sentit, ha d'explicar els potencials de sentit de què disposa un text, atès que l'actualització que té lloc en la lectura s'efectua com un procés de comunicació que cal descriure.

WOLFGANG ISER

1. UNS MOTS PRELIMINARS

Qualsevol proposta d'anàlisi literària s'ha de fonamentar en un mètode diguem-ne científic, capaç de formular unes hipòtesis i demostrar-les en relació a un objecte d'estudi concret. La proposta que presentem, basada en l'estudi del pacte de lectura i, en particular, de la ironia com una de les clàusules que l'integren, pren com a referència un únic llibre, *Un any de divorciat*, de Josep M. Fonalleras, però es fonamenta en el treball previ sobre uns altres títols que formaran el corpus d'anàlisi d'una tesi doctoral en curs, com també en les línies d'investigació dutes a terme pel Grup de Literatura Catalana Contemporània de la Universitat de València (SIMBOR *et al.* 2008, 2011).

2. EL PACTE DE LECTURA

Seria molt temptador presentar ací la noció de pacte de lectura com una troballa terminològica o teòrica, però no només seria una imprecisió, sinó una gosadia innecessària: el pacte de lectura és una expressió —o una idea— consolidada en els estudis literaris i, de ma-

nera més general, en l'àmbit de l'anomenada anàlisi del discurs. A grans trets, s'inscriu en les diverses tendències agrupades sota les etiquetes, més o menys difuses i problemàtiques, de postestructuralisme i estètica de la recepció. Així, cal recordar determinades reflexions de Roland Barthes¹ i Michel Foucault: del primer, retenim la prevenció contra l'entronització de l'autor com a única font d'interpretació del text; del segon, volem recordar la idea que l'autor és una *funció* lligada «to the legal and institutional systems that circumscribe, determine, and articulate the realm of discourses» (FOUCAULT 2010: 1485).

Al costat d'aquestes, tenim molt presents les reflexions d'Umberto Eco sobre la *cooperació lectora*,² basades en les aportacions de la semiòtica i la pragmàtica, com també les de Wolfgang Iser sobre l'*obra literària*.³ En una línia semblant, considerem el concepte d'horitzó d'expectatives proposat per H. R. Jauss⁴ i, des d'una perspectiva

1. «The reader is the space on which all the quotations that make up a writing are inscribed without any of them being lost; a text's unity lies not in its origin but in its destination. Yet this destination cannot any longer be personal: the reader is without history, biography, psychology; he is simply that *someone* who holds together in a single field all the traces by which the written text is constructed» (BARTHES 2010: 1325).

2. «Un texto es un producto cuya suerte interpretativa debe formar parte de su propio mecanismo generativo: generar un texto significa aplicar una estrategia que incluye las previsiones de los movimientos del otro; como ocurre, por lo demás, en toda estrategia» (ECO 1981: 79).

3. «La obra literaria posee dos polos que pueden denominarse, el polo artístico y el polo estético; el artístico describe el texto creado por el autor, y el estético la concreción realizada por el lector. De tal polaridad se sigue que la obra literaria no es estéticamente idéntica ni con el texto ni con su concreción. Pues la obra es más que el texto, puesto que sólo cobra su vida en la concreción y, por su parte, ésta no se halla totalmente libre de las aptitudes que le introduce el lector, aun cuando tales aptitudes sean activadas según los condicionantes del texto. Allí, pues, donde el texto y el lector convergen, ése es el lugar de la obra literaria y tiene un carácter virtual que no puede ser reducido ni a la realidad del texto ni a las aptitudes definitorias del lector» (ISER 1987: 44).

4. «El análisis de la experiencia literaria del lector se sustrae a la amenaza del psicologismo cuando describe la recepción y el efecto de una obra en el sistema de relación objetivable de las expectativas que nace para cada obra de la comprensión previa del género, la forma y la temática de obras anteriormente conocidas y de la

més àmplia, les nocions d'*habitus*⁵ i camp literari⁶ formulades per Pierre Bourdieu.

Amb les prevencions que acabem d'expressar i els antecedents que hem consignat, ens pareix oportú aprofundir en la idea de pacte de lectura i proporcionar-ne una definició, atès que no n'hem trobat cap de caràcter general, aplicable a tot el procés comunicatiu que implica la lectura, i no només a un dels seus aspectes particulars. Val a dir, abans d'entrar en matèria, que el nostre referent principal és el pacte autobiogràfic de Philippe Lejeune,⁷ com també una part substancial de les propostes d'anàlisi formulades per Gérard Genette.

Comptat i debatut, podem dir que *el pacte de lectura és una construcció textual, històricament circumscrita i contingent, que estableix una sèrie de claus d'interpretació mínimes tant en el pla de l'enunciació com en el de la recepció. En conseqüència, és bidireccional i opera a diferents nivells (textual, paratextual i transtextual).*

Diem que el pacte és una construcció textual perquè opera, en primera i última instància, sobre un text definit, delimitable i reproduïble tècnicament, consagrat, de manera simbòlica, en forma de llibre imprès. És evident que pot haver-hi més d'una forma definida, delimitable i reproduïble tècnicament: tantes com versions existiquen d'un mateix text.⁸ Però sempre hi haurà, al remat, una versió

oposición entre lenguaje poético y lenguaje práctico en el momento histórico de su aparición» (JAUSS 2000: 163).

5. «El *habitus*, como el propio término indica, es un conocimiento adquirido y un haber que puede, en determinados casos, funcionar como un capital» (BOURDIEU 2002: 268).

6. «Muchas prácticas y representaciones de los artistas y de los escritores [...] sólo pueden explicarse por referencia al campo del poder, dentro del cual el propio campo literario (etc.) ocupa una posición dominada. El campo del poder es el espacio de las relaciones de fuerza entre agentes o instituciones que tienen en común el poseer el capital necesario para ocupar posiciones dominantes en los diferentes campos (económico y cultural en especial)» (BOURDIEU 2002: 319-320).

7. «Le pacte autobiographique, c'est l'affirmation dans le texte de cette identité [identité d'un nom (auteur-narrateur-personnage)], renvoyant en dernier ressort au nom de l'auteur sur la couverture» (LEJEUNE 1996: 26).

8. Per a aprofundir notablement en aquesta qüestió, ens remetem al treball clàssic de Walter Benjamin (1983), escrit durant la dècada dels anys trenta del segle xx.

concreta sobre la qual operar, un llibre físic, un objecte, a partir del qual treballar (en el cas que ens ocupa, per exemple, la primera —i per ara única— edició d'*Un any de divorciat*).

Diem que el pacte de lectura és una construcció textual històricament circumscrita perquè el text s'escriu en un moment determinat de la història, i codifica inevitablement la cultura des de la qual es concep, siga per identificació o per oposició. De la mateixa manera, sempre es llig des d'una posició històrica, social i cultural concreta. La tensió entre aquests dos plans, el de l'enunciació (l'escriptura i la publicació) i el de la recepció (la publicació i la lectura), explica el seu caràcter bidireccional.

Precisament per subratllar aquesta idea del pacte com a procés comunicatiu i, per tant, convencional, hem optat per usar el sintagma *construcció textual*: el pacte no és *el* text, no és *un* text, sinó que proporciona una sèrie de claus mínimes per a interpretar-lo, basades en la identitat mínima del text, compartida en totes les seues versions històriques. Assumim, per tant, que el pacte, lluny de tancar el text, estableix les condicions per a obrir-lo, per a explorar la multiplicitat de sentits que pot arribar a proporcionar. Així, no existirà un pacte de lectura únic per a cada text, sinó diversos, en funció de les diferents condicions de negociació entre el pla de l'enunciació i el pla de la recepció, de les quals es deriva la seua contingència.

El pacte pressuposa l'existència d'un aparell paratextual, el qual conté alguns elements relativament estables (com el nom de l'autor i el títol) i d'altres altament variables (pròlegs, cobertes, etc.). Finalment, tant en el paratext com en el text mateix, trobarem una sèrie de relacions intertextuals —o transtextuals, seguint Genette (1982)— que plantejaran diferents possibilitats interpretatives. Aquestes referències poden estar inserides en el pla de l'enunciació, de la mateixa manera que poden ser inferides, o fins i tot suggerides, pel pla de la recepció.⁹

9. Vull agrair a Margalida Pons l'observació que em féu sobre aquesta qüestió en la jornada que dona peu a aquest llibre. En efecte, Genette (1982: 10) considera que la paratextualitat és una de les cinc classes de transtextualitat existents. Per al propòsit d'aquest estudi, tanmateix, hem decidit tractar-ho com un nivell autònom, tot i que som conscients que caldria aclarir-ho de cara a futurs treballs.

3. UN COMENTARI SOBRE LA IRONIA

Al costat del pacte, l'altre element que hem destacat al començament és la ironia. Com assenyala Linda Hutcheon (1994: 1), «there seems to be a fascination with irony —one that I obviously share— whether it be regarded as a rhetorical trope or as a way of seeing the world». No cal dir que nosaltres compartim aquesta fascinació, precisament per l'amplitud del concepte, tan ben resumida en el fragment anterior. El pas de la ironia entesa com a figura retòrica a la ironia entesa com a figuració, sobretot en l'àmbit literari, es troba en els fonaments d'una bona quantitat d'aproximacions teòriques produïdes en les darreres cinc dècades, com ara les de Wayne Booth, D. C. Muecke, l'esmentada Linda Hutcheon, Pierre Schoentjes o, entre nosaltres, Pere Ballart.

A més a més, la ironia ha esdevingut una de les claus dels pactes de lectura en la postmodernitat. Si el pacte de lectura és, en gran mesura, una construcció convencional, la ironia ens ajudarà a veure'l com a tal, a subratllar aquest caràcter arbitrari i, alhora, a relativitzar-lo. És a dir, ens guiarà per a evitar lectures esbiaixades, però també ens donarà llibertat d'interpretació. Més encara, molts textos postmoderns, en particular aquells de caràcter metaficcional, subratllen irònicament la seua condició d'artefactes literaris. La tensió entre la veu que enuncia el text i la identitat real de l'autor és una de les millors mostres d'aquest posicionament irònic, sobretot en un gènere literari, l'assaig, en el qual es pressuposa la coincidència plena entre ambdues.

Considerem que *Un any de divorciat* ens proporciona exemples de com funciona el pacte de lectura en conjunt i, en particular, la ironia, el món possible i el gènere literari. A aquestes tres clàusules, n'afegim tres més: el paratext, les referències a uns altres textos i les tipologies textuais. Sis elements que, ara com ara, considerem bàsics per a l'establiment del pacte de lectura.

4. LES CLÀUSULES DEL PACTE

4.1. El paratext

Gérard Genette (1987: 7) defineix el paratext com «ce par quoi un texte se fait livre et se propose comme tel   ses lecteurs, et plus généralement au public». Tot seguit mirarem d'explicar com s'articula aquesta proposta en *Un any de divorciat* i quines interpretacions se'n deriven.

El llibre es va publicar l'any 2007 en la col·lecció «Sèrie A» de l'editorial Ara Llibres. Aquesta informació no es proporciona ni en la coberta ni en la portadella, la portada o la p gina de crèdits, sinó de manera indirecta en la solapa posterior, on apareixen els « ltims títols publicats», entre els quals trobem un seguit de llibres que van des de divulgació científica (Eudald Carbonell, *El naixement d'una nova consciència*, Dani Jiménez, *Ciència a un euro*) fins a propostes a mitjan camí entre el periodisme i l'assaig, com ara *Les animalades d'El Mundo*, de Pau Aren s o, en una línia de reflexió nacional, *Montenegro s , Catalunya també*, d'H ctor López Bofill i Uriel Bertran. Fins i tot trobem dos volums al voltant de l'autoajuda com *Els secrets de la felicitat*, de Sebastià Serrano, i *L'autoajuda al descobert*, de Francesc Miralles. En definitiva, es configura un àmbit no estrictament literari que podem qualificar amb l'etiqueta vaga però funcional de *no-ficció*. Com comentarem més avant, aquest és un motiu suficient perquè el lector espere l'acompliment del pacte autobiogràfic en *Un any de divorciat*,  s a dir, que l'autor parli en nom propi, sense cap filtre ficcional.

En la solapa anterior apareix una fotografia de Josep M. Fonalleras, en blanc i negre i amb unes característiques ulleres de sol. La breu fitxa biobibliogr fica no aporta cap dada específica que condicione la lectura d'*Un any de divorciat*, fora de destacar la dedicació de l'autor com a articulista d'opinió i novel·lista. Si el llibre es presenta com una proposta de no-ficció, el lector pot tendir a ubicar-la, i amb raó, dins de les col·laboracions periodístiques de l'autor.

La coberta combina d'una manera molt contundent els colors roig i negre. El nom de l'autor apareix en lletres molt més grans que el títol del llibre, seguint la t nica de la col·lecció. A banda, trobem una

sèrie d'icònics fulls de calendari, que van del 16 al 29 de març. El dia 19 està situat fora de lloc, elevat per damunt de la resta, aïllat en un punt cridaner de la coberta. En el lloc i en la coberta posterior reapareix aquest motiu. En aquest punt, es convida el lector a establir una relació entre aquesta data i l'any a què fa referència el títol del llibre (el qual té un valor essencialment temàtic), cosa que es confirma en el darrer capítol:

I el que ningú no em negarà és que l'any ha passat i que n'està arribant un altre. M'ho recorden els amics amb qui vaig sopar aquella nit del 19 de març. Hi torno ara i em diuen que ens trobarem cada 19 de març. Commemorarem una efemèride, si més no. En fem memòria, com si fossin els idus. «Guarda't dels idus de març», deia aquell (FONALLERAS 2007: 139).

La coberta posterior proporciona algunes claus temàtiques de l'obra en un to que apel·la a la curiositat d'allò que Genette (1987: 78) anomena el *públic* (és a dir, els destinataris del llibre que no són ni els lectors concrets ni la suma de tots els lectors potencials, sinó totes les persones implicades en la seua recepció, al marge de la seua condició o no de lectors). Cal destacar, en primer lloc, l'ús d'una sèrie de sintagmes nominals de caràcter temàtic, que funcionen com a resum:

Una tarda de diumenge amb els nens. Una setmana a Tossa, en un hotel. Una excursió amb uns amics a Roma. Cartes escrites i enviades. Cartes escrites i sense enviar. Moments d'espera, de desig, de solitud. Fotos dels nens rient. Papers i clips de cabell al pis. Piles de roba sense planxar. Insomni...

A continuació, després d'aquests significatius punts suspensius, se'ns revela a què es deu l'enumeració prèvia i se suggereix el sentit del llibre sense necessitat de fer cap referència explícita al divorci. Al contrari, se'ns diu que Josep M. Fonalleras (qualificat com «un dels escriptors més destacats de les lletres catalanes») «ens obre el cor en un relat contundent i emotiu, però també humorístic i desenfadat». A banda de reforçar la intuïció del lector a favor del pacte autobiogràfic, aquesta afirmació contribueix a classificar el llibre amb un substantiu

de caràcter narratiu però sense excessives connotacions genèriques (*relat*). Tot seguit el text de la coberta posterior acaba amb una llarguíssima citació del darrer capítol del llibre, al qual ens hem referit unes línies més amunt.

L'últim element destacable del paratext editorial és l'índex, perquè el títol del primer capítol està separat de la resta per una línia en blanc. Amb aquesta diferència subtil es posa de manifest el caràcter especial del text introductori, titulat «Fonalleras i jo», que funciona com a pròleg autorial autèntic assumptiu¹⁰ (GENETTE 1987: 185 i 187) i que té una enorme importància per a l'establiment del pacte de lectura.

4.1.1. El pròleg a *Un any de divorciat*: «Fonalleras i jo»

El primer substantiu del pròleg i, per tant, del llibre, és *ironia*, una paraula que apareix esmentada en una citació de l'obra *La ironia o la bona consciència* del filòsof i musicòleg Vladimir Jankélévix: «La ironia ens immunitza contra la depressió».¹¹ A continuació, l'autor amplia la citació, que ocupa tot el primer paràgraf del llibre fins arribar a la conclusió que «la ironia no és sinó un dels rostres del pudor».

Després d'aquesta citació, Fonalleras explica l'origen del llibre i confessa que «justament estava a punt de fer el contrari: ser imprudent i impudorós». *Un any de divorciat* prové de l'àmbit periodístic, cosa que confirma les intuïcions del lector al voltant de la proposta que té entre mans:

Havia rebut un encàrrec d'*El Periódico* per escriure una sèrie d'articles al llarg d'una setmana per al suplement d'estiu. No acabava de trobar el fil que els podia ajuntar. Es donava la circumstància certa, verídica i comprovable que feia cinc mesos que m'havia separat. [...] A poc a poc, perfilant el to del que havia de ser la sèrie, vaig decidir que el títol seria «Notes d'un ex». D'aquella primera entrega de set capítols es va

10. L'últim capítol funcionaria, paral·lelament, com a epíleg autorial.

11. La referència a Jankélévix no és casual, tot i que l'autor la introduïska com a pretext de la seua reflexió. Així, Schoentjes (2003: 13) considera que *L'Ironie* (1950) és una important aportació històrica a l'anàlisi moderna de la ironia.

passar a una nota setmanal que s'ha anat publicant cada diumenge al quadern dominical d'*El Periódico*. [...] [A]ra es compleix la profecia que va emetre l'Arturo [...]: «Encara en faràs un llibre, de tot això» (FONALLERAS 2007: 9-10).

Amb aquestes afirmacions, Fonalleras ens explica com la seua proposta inicial va passar de ser una sèrie d'articles per al suplement d'estiu a una secció fixa i, finalment, a conformar un llibre. Amb aquesta informació, el lector pot ubicar encara millor l'obra: es tracta d'un «recull d'articles d'opinió», una de les categories amb què es classificava l'obra de Fonalleras en la guarda. No cal dir que això genera un horitzó d'expectatives determinat, que convida a entendre l'obra com un conjunt de reflexions personals lligades per l'evolució diguem-ne narrativa que experimenta un escriptor divorciat en el seu primer any com a tal. Un «escriptor divorciat» que no és «aquest Josep M. Fonalleras que avui signa aquest paper», però que «s'hi ha identificat del tot». Heus ací la identificació nominal entre autor, narrador¹² i personatge que exigeix Philippe Lejeune per a l'establiment del pacte autobiogràfic, però filtrada per una figuració irònica que el matisa i, fins a cert punt, el qüestiona, com veurem en analitzar la resta de clàusules del pacte.

4.2. Món possible

Una de les clàusules que contribueixen a l'establiment del pacte de lectura és la consideració del món possible que es manifesta en el text, això és, la relació que s'hi produeix entre les nocions de realitat i ficció. Si ens cenyim a la proposta de Tomás Albaladejo (1998: 58-60), veurem que el pacte de lectura d'*Un any de divorciat* exclou la tercera classe de model de món, aquella d'allò que és ficcional no versem-

12. No podem aprofundir ara en la problemàtica sobre l'etiqueta que correspon a l'emissor de l'assaig, que caldria aplicar a *Un any de divorciat* si acceptem que s'inscriu en aquest gènere. Amb tot, com veurem quan parlem de les tipologies textuals en el llibre, té un innegable caràcter narratiu que facilita l'ús de l'etiqueta de narrador. D'acord amb la terminologia de Genette (1972), parlariem d'un narrador extradiegètic homodiegètic.

blant, però que oscil·la entre la primera i la segona classe, és a dir, entre el model de món d'allò que és vertader¹³ i el d'allò que és ficcional versemblant. D'acord amb la informació del pròleg, aquesta oscil·lació va generar respostes per part dels lectors mentre es publicaven els articles en premsa:

Al llarg d'aquests mesos he viscut un munt d'anècdotes personals. Hi ha hagut senyores que m'han parat pel carrer i que m'han indicat algun secret domèstic, afectades per les desgràcies del divorciat davant la vida quotidiana. He mantingut una correspondència extensa i intensa amb lectors i lectores que s'han sentit identificats amb les meves aventures o que n'han extret conclusions que anaven molt més enllà del que jo mai havia pretès. Hi ha hagut gent que ha pensat que tot era ficció i n'hi ha hagut que s'han pensat que tot era diguem-ne real. Vaig començar a escriure les notes rere una màscara i, a poc a poc, me l'he anat traient fins que l'escriptor divorciat que protagonitza les notes i aquest Josep M. Fonalleras que avui signa aquest paper s'han identificat del tot (FONALLERAS 2007: 10-11).

4.3. Ironia

Gran part dels exemples que hem proporcionat fins ara posen de manifest que la ironia és la clau de volta del pacte de lectura d'*Un any de divorciat*. Així, l'autor afirma que, com a conseqüència de la identificació entre el personatge que protagonitza els articles i ell mateix, «s'ha sentit [...] més impudorós que mai», però alhora expressa la seua confiança que, «a través de la ironia (que no s'ha de reconèixer mai i que mai no s'hauria de confessar) espero haver arribat al pudor, en una operació que, per contradictòria, espero que sigui productiva» (FONALLERAS 2007: 11).

L'equilibri que sosté aquesta paradoxa es basa, en molts casos, en una hàbil combinació de les diferents persones gramaticals, una estratègia que ens servirà com a exemple, ni que siga puntual, de les diver-

13. No oblidem que la premissa del llibre és «la circumstància certa, verídica i comprovable» (FONALLERAS 2007: 9) que l'autor es va divorciar al començament de 2006.

ses manifestacions de la ironia en l'establiment del pacte de lectura d'*Un any de divorciat*. Al primer capítol del llibre dona veu a l'escriptor divorciat («Sóc escriptor i m'acabo de divorciar. Sóc un escriptor divorciat, doncs» [FONALLERAS 2007: 14]), però després, segons els articles, s'hi refereix en tercera persona, com si fóra, en efecte, un personatge: «L'escriptor divorciat decideix que els diumenges sense nens anirà al bar a esmorzar. Es perdrà els cotxes i la gimnàstica, però no es pot tenir tot, a la vida» (FONALLERAS 2007: 35).

A l'ús d'aquestes dues persones gramaticals cal afegir la presència sovintejada de la segona persona del singular amb valor impersonal, com ara en l'exemple següent: «Viure sol no és fàcil, sobretot quan et comences a plantejar per què has comprat una mànega de pastisser que no faràs servir mai» (FONALLERAS 2007: 17). Sovint aquesta persona gramatical apareix quan hi ha una reflexió de caràcter general, encara que es pugui concretar en l'anècdota que dona peu a un capítol en particular: «Un dels avantatges del divorci és que prens consciència que tens mainada. Ja ho sabies, però no pas amb la intensitat que ara experimentes» (FONALLERAS 2007: 28).

4.4. Referències a uns altres textos

No ens podem detindre ara a caracteritzar el fenomen de les relacions entre textos, allò que Gérard Genette anomena *trans-textualitat*,¹⁴ i ni tan sols podem exposar tota la casuística que trobem en *Un any de divorciat*, la qual, sens dubte, contribueix a la configuració dels diferents pactes de lectura. Tanmateix, sí que volem subratllar la incorporació al pròleg,¹⁵ ja des del mateix títol,

14. «La transtextualité [és] la transcendance textuelle du texte, que je définais déjà, grossièrement, par "tout ce qui le met en relation, manifeste ou secrète, avec d'autres textes"». (GENETTE 1982: 7)

15. Es tracta, de fet, d'una llarga citació. D'acord amb Genette (1982: 8), estariem davant d'una de les classes més freqüents de transtextualitat, la *intertextualitat*, basada en una «relation de coprésence entre deux ou plusieurs textes, c'est-à-dire [...] par la présence effective d'un texte dans un autre. Sous sa forme la plus explicite et la plus littérale, c'est la pratique traditionnelle de la *citation*».

d'una prosa de Jorge Luis Borges, «Borges y yo», inclosa al volum *El hacedor* (editat per primera vegada l'any 1960). Per mitjà d'aquest recurs, Fonalleras explica i exemplifica la seua interpretació del pacte autobiogràfic, filtrat, una vegada més, per la ironia. Així, l'escriptor divorciat que protagonitza el llibre és una mena de doble i, per això, com l'autor argentí, no sap «cuál de los dos escribe esta página». L'«altre *Fonalleras*», diu, «s'assembla molt a mi i a les meves circumstàncies, tot i que em consta el seu pervers costum de falsejar i magnificar» (FONALLERAS 2007: 13).

4.5. Tipologies textuais

Un any de divorciat no es diferencia substancialment d'altres reculls d'articles de premsa en els quals hi ha un eix temàtic definit (en aquest cas, la vida de l'escriptor divorciat). Així, la tipologia textual argumentativa, pròpia de la columna, és la que predomina en la majoria de capítols, encara que en molts s'inserisquen seqüències narratives que serveixen com a exemple d'allò que s'està argumentant (en trobem una mostra paradigmàtica en l'article «Carnaval, Carnaval»).

Pel que fa a l'estructura global del llibre, és innegable que hi ha un esquelet narratiu basat en el pas del temps: el lector percep com passa l'any de divorciat que dona títol al volum, si bé d'una manera subtil, que contrasta amb la publicació original en premsa, la qual imposava una periodicitat explícita lligada al ritme de publicació del suplement dominical.

Arribats ací, convé preguntar-nos fins a quin punt el pacte de lectura convida a fer una interpretació que done més pes a l'argumentació o a la narració. La presència o el predomini d'unes tipologies textuais o d'unes altres serà un element important per a inclinar la balança, al qual cal afegir la darrera clàusula del pacte: el gènere literari a què adscriuim el llibre.

4.6. Gènere

Com hem vist, el paratext editorial qualificava *Un any de divorciat* com a *relat*, però la seua ubicació en una col·lecció de no-ficció i el seu origen periodístic, vinculat a la columna, és a dir, al periodisme d'opinió, són elements que apunten en una direcció no estrictament narrativa.

Fet i fet, com hem esbossat en l'apartat anterior, ens trobem davant d'una juxtaposició de reflexions i narracions que no tenen com a objectiu prioritari construir la història d'un any de divorciat, sinó oferir una mirada al món des d'aquesta perspectiva i, sobretot, construir la identitat del jo que enuncia el llibre, amb totes les prevencions iròniques que plantequem. Ho veiem al darrer capítol, quan l'autor reprén el motiu de l'estranyesa que li genera el pis on s'ha traslladat després del divorci: «Quan entro al pis, encara el trobo estrany. Com si no fos el “meu” pis, com si demà mateix l'hagués de deixar» (FONALLERAS 2007: 142). Unes línies més avall, ja en el paràgraf final del llibre, es replanteja aquesta distància i conclou de la manera següent: «El detall més robust, ara per ara, del meu viatge sentimental, del que m'espera, és una placa que diu el meu nom, a la bústia. Fa una setmana que l'han col·locat. És de color d'aram, amb lletres de pal, sense sanefes» (FONALLERAS 2007: 143).

Comptat i debatut, com es pot desprendre de la nostra argumentació, considerem que el pacte de lectura d'*Un any de divorciat*, si bé obre la porta a una interpretació en clau narrativa, convida a situar-lo en l'àmbit de l'assaig, de la prosa d'idees de caràcter autobiogràfic. Val a dir, però, que l'autor es refereix al llibre, generalment, com «aquestes notes» (FONALLERAS 2007: 9). Podríem aprofundir en aquesta qüestió i suggerir, per exemple, que aquesta indefinició és una característica pròpia de l'assaig, que sovint es presenta de manera lleugera, amb noms o adjectius que funcionen com a descàrrec, però això ens portaria a un extrem que excedeix l'abast d'aquest treball. Siga com siga, el pacte de lectura variarà substancialment segons el lector adscriga el llibre a un gènere literari o un altre —com també si no arriba a fer cap adscripció d'aquesta classe.

5. UN DARRER APUNT

Quan hem parlat del paratext hem obviat, deliberadament, aquella part més esmunyedissa, més rebel, que no és altra que l'epítex, tot allò que parla de l'obra des de fora dels límits físics del llibre on apareix publicada.¹⁶ A banda de la producció de l'autor posterior a *Un any de divorciat*, amb la qual pot dialogar aquesta obra, hi ha, sobretot, aquelles manifestacions que acompanyaren la publicació del llibre, des d'entrevistes promocionals¹⁷ fins a crítiques o ressenyes. Som conscients, en aquest sentit, que el nostre estudi s'afig a l'epítex d'*Un any de divorciat* i que convida, de manera explícita, a llegir-lo com un assaig basat en una suggestiva figuració irònica. Amb tota la modèstia que els correspon, des de l'àmbit acadèmic en què s'insereixen, aquestes pàgines seran, també, un element més a la disposició del lector per a l'establiment dels futurs pactes de lectura que s'activen cada vegada que es llija aquesta obra.

BIBLIOGRAFIA

- ALBALADEJO (1998): Tomás Albadalejo, *Teoría de los mundos posibles y macroestructura narrativa*, Alacant: Universitat d'Alacant.
- BALLART (1994): Pere Ballart, *Eironeia. La figuración irónica en el discurso literario moderno*, Barcelona: Quaderns Crema.
- BARTHES (2010): Roland Barthes, «The Death of the Author», dins: *The Norton Anthology of Theory and Criticism*, Londres / Nova York: Norton, p. 1322-1326.
- BENJAMIN (1983): Walter Benjamin, *L'obra d'art a l'època de la seva reproducció tècnica: tres estudis de sociologia de l'art*, Barcelona: Edicions 62.
- BOOTH (1975): Wayne Booth, *A Rhetoric of Irony*, Chigago: University of Chicago Press.

16. «Est építex tout élément paratextuel qui ne se trouve pas matériellement annexé au texte dans le même volume, mais qui circule en quelque sorte à l'air libre, dans un espace physique et social virtuellement illimité» (Genette 1987: 346).

17. <<http://www.youtube.com/watch?v=NyggkG16bl4Y>> [Consulta: 5 de maig de 2012]

- BORGES (1989): Jorge Luis Borges, *El hacedor*, dins: *Obras completas 1952-1972*, Barcelona: Emecé.
- BOURDIEU (2002): Pierre Bourdieu, *Las reglas del arte*, Barcelona: Anagrama.
- ECO (1981): Umberto Eco, *Lector in fabula*, Lumen: Barcelona.
- FONALLERAS (2007): Josep M. Fonolleras, *Un any de divorciat*, Barcelona: Ara Llibres.
- FOUCAULT (2010): Michel Foucault, «What Is an Author?», dins: *The Norton Anthology of Theory and Criticism*, Londres / Nova York: Norton, p. 1475-1490.
- GENETTE (1972): Gérard Genette, *Figures III*, París: Seuil.
- GENETTE (1982): Gérard Genette, *Palimpsestes. La littérature au second degré*, París: Seuil.
- GENETTE (1987): Gérard Genette, *Seuils*, París: Seuil.
- HUTCHEON (1994): Linda Hutcheon, *Irony's edge. The theory and politics of irony*, Londres / Nova York: Routledge.
- ISER (1987): Wolfgang Iser, *El acto de leer*, Madrid: Taurus.
- JAUSS (2000): H. R. Jauss, *La historia de la literatura como provocación*, Península: Barcelona.
- LEJEUNE (1996): Philippe Lejeune, *Le pacte autobiographique*, París: Seuil.
- MUECKE (1982): D. C. Muecke, *Irony and the Ironic*, Londres / Nova York: Methuen.
- SCHOENTJES (2003): Pierre Schoentjes, *La poética de la ironía*, Madrid: Cátedra.
- SIMBOR *et al.* (2008): Vicent Simbor, *El bricolatge literari. De la paròdia al pastitx en la literatura catalana contemporània*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- SIMBOR *et al.* (2011): Vicent Simbor, *La literatura davant del mirall. Ironia i metaliteratura en l'època contemporània*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.